

ДАМЯН БЪРНЯКОВ

УВОД

chitanka.info

ДРАГИ ЧИТАТЕЛЮ,

Зная, че си много любознателен, че обичаш остроумието, шегата и смеха. Зная, че ги търсиш и приемаш от сърце не само защото ти доставят удоволствие, но и защото чрез тях опознаваш жизнената правда и мъдрост. Затова считам, че книгата, която ти поднасяме, е актуална, необходима. Не случайно всички културни прояви, в които ни предлагат хумор, са така много посещавани. Не случайно артистите-хумористи са любимци на публиката, а във всеки приятелски кръг най-популярен винаги е този, който освежава настроението с остроумието и хумора си. От древни времена театърът декорира сцените си с две основни маски: удължената и мрачна маска на трагичното и окръглената и жизнерадостна маска на комичното. Медицината определя смеха като източник на здраве и красота. Затова се препоръчва особено на жените да избягват плача и кавгите, а да се смеят от сърце, защото смехът окръглява лицевите мускули, заличава бръчките и прави жените по-приятни и по-красиви. А и мъжете не обичат сърдитите, мрачните и плачливите. Едно остроумие, дошло от вековете, твърди, че любовта у мъжете минава през очите, а у жените — през ушите. Затова се харесват тези мъже, които говорят интересно, остроумно, с много хумор. Следователно смехът и остроумието са такива съставки, без които животът не би бил така красив и приятен.

Хубаво е, когато човек е весел! Още по-хубаво е обаче, когато той може да весели и другите. Такъв човек е винаги желан, търсен и обичан. Веселият човек е жизнен. Той гледа на живота оптимистично. За него като че ли няма грижи, няма неуспехи, сякаш винаги му върви. На такъв човек може само да се завижда!

Смехът и остроумието, казва един мъдрец, украсяват речта на човека, както цъфналите цветя — градината, както червеното вино — трапезата, както накитите — жената, както грейналото слънце — деня!

Много оратори, учители, професори, адвокати, прокурори трябва да говорят пред публика всекидневно. Колко трудно се слушат обаче ония от тях, които, макар и с логична мисъл, с приятна дикция и изразителни жестове, не умеят да освежат мисълта си. Ораторът, оживил речта си с остроумие, става приятен, предразполага слушателите и успява да наложи своето убеждение и в най-дискусионната тема. В бившия буржоазно-парламентарен режим не малко оратори печелеха гласовете на избирателите именно с помощта

на остроумни и смехотворни анекдоти и аналогии. Но ако такива оратори успяваха, то оратори като Георги Кирков притежаваха необоримо красноречие именно защото владееха оръжието на изобличителния смях и остроумието.

Още древните философи и държавници са знаели тайната на ораторското изкуство и затова широко са използвали смеха и остроумието в публичните си речи и дискусии.

Прочутият Цицерон често сразявал своя противник само с една остра насмешка. Още при появата на съперника му Витаний например, който имал гуша, Цицерон се провикнал: „Ей, че надут оратор!“. Всички на форума се размели високо. Витаний, смутен, изгубил самообладание и пропаднал в състезанието.

Много силни личности, по зла участ изкачвани на ешафота или кладата, без да паднат духом, са изричали такива остротии към своите врагове, които са останали да живеят с векове. Каква сила крие отговорът на Сократ, произнесен, когато му наложили да изпие чашата с отрова: „Учителю, най-страшното е това, че умираш невинен!“ — казали учениците му. „Нима щеше да ви бъде по-леко, ако умирах виновен?“ — отговорил философът. Сред пламъците на кладата Ян Хус не възкликна ли за много векове напред: „О, свещена простота!“ А колко пророческа е била фразата на Дантон към неговия палач, посегнал да го върже: „Един ремък стига! Запази другия за Робеспьер!“

Когато говорим за ефекта на смеха и остроумието, не можем да отминем разказвача. Той е интересна фигура с призвание и плам. Многократното разказване не му дотяга. Това е негова страст, която му доставя удоволствие, помага му да придобие техника, да доразвие материала, да вложи в него нови ефекти, да усъвършенствува езика и да го запомни за по-дълго време.

Но както не всички хора притежават дарбата да пеят, така също не всички могат да бъдат духовити и остроумни. Това е умение, да не кажа талант, който в известна степен подлежи на усъвършенствуване. Неуморният разказвач е вече виртуоз. Той владее „зашеметяваща техника“, знае въздействието на своя език, на своя репертоар. Притежава безпогрешен усет, който му подсказва дали хората, сред които се намира, и степента на техните лични отношения, дори дали денят и часът са подходящи за неговото смехотворно вмешателство.

Тристан Бернар казва, че разказвачът не бива още при супата да сервира остроумия, подходящи само за кафето. Понякога една излишна дума или по-дълга пауза и — ефектът, а след това и анекдотът е провален. Не са забавни онези събеседници, които започват с думите: „Ще ви разкажа един много интересен анекдот“ или пък се заливат в смях, преди още да са почнали да го разказват. Над слушателите пада като облак мъчителна досада и дори блестящото остроумие мъчно може да го разсее. Понякога ефектният по същност анекдот спасява донякъде неумелия разказвач, спечелил само снизхождението на слушателите. Както тенорът не може да изпълнява арията на клеветата на Дон Базилио, така и разказвачът на хумор трябва да знае какво му приляга. Необходима е дарба, зрелост и професионалност, защото хората слушат в прехлас само този, комуто „е дадено“ да разказва. Някой притежава широта за изчерпателния мъдър анекдот, другиму приляга кратката язвителна шега.

Смехът е търсен и желан във всички хумористични, литературни, сценични и други форми. Те възникват, за да възбудят у читателя, зрителя или слушателя задоволство, смях, да освежат напрегнатото му всекидневие. Разбира се, не всички анекдоти, остроумия и куриози имат за цел винаги да ни разсмеят. Едни от тях ни дават познания, други ни удивляват с ловкостта, мъдростта и находчивостта на героите си. Трети ни карат да видим себе си в смешна или отрицателна светлина и нерядко да се изчервим. И все пак най-бурно ефектни са онези, които отмятат главата и разтварят устата, за да плисне звънливият поток на неудържимия, сърдечен смях.

Какво нещо е човешкият смях? Смехът е физиологично, социално и естетическо явление. Няма да се спирам на неговите определения, а само на неговите причинители, защото за въздействието му върху човека вече споменах в началото.

Човек се смее при многобройни случаи. За да се смее, винаги трябва да има повод, но заедно с това трябва да има и отношение към този повод. Той се смее на всички ония неща и действия, които правят изключение от вече установените норми и закони както в живота на човека, така и в заобикалящата го природа.

И все пак се срещат хора, които трудно можем да разсмеем, а съществуват и такива, които никога в живота си не са се смели.

Английският философ лорд Честърфилд порицавал смеха, като казал, че е долна и неприятна проява на човека. Той заявявал с гордост: „Откакто съм стигнал разумната си възраст, никой не ме е виждал да се смея!“

Проявилият се във Френско-пруската война през 1870 година немски фелдмаршал Молтке също бил известен като крайно „сериозна“ личност. Той се засмял в живота си само два пъти. Първия път, когато му съобщили за смъртта на тъща му, и втория, когато се научил, че шведите построили около Стокхолм крепост, която смятали за непревземаема.

На какво ли наистина би заприличал светът, ако всички хора станеха толкова „сериозни“, колкото мистър лорда и хер фелдмаршала? В такъв случай при радост и веселие, при шеги и закачки те би трябвало да се гледат като диви зверове в менажерия.

За хората, които не могат да се смеят, ние знаем, че те представляват също такава изключение, каквото и онези, които са готови да се смеят винаги, без никаква причина, а понякога дори се налага и да ги уединяват и лекуват. Те обаче не са тема на нашия разговор. Тук става дума за смеха на нормалния, трезвия и жизнерадостен човек, способен да се смее от сърце.

Смехът е радост, сила, здраве, щастие, доволство!

Нас ни интересува именно този смях! И той не ще заглъхне, докато на земята съществува човекът! Ще се носи по нашата планета все по-силно и по-заразяващо — ту бурно като вълните на морето, ту леко и галецо като утринния повей в гората. Ще цъфти върху лицата на децата, в майчината милувка, върху грейналите от любов лица на младите, върху набраздените от годините лица на старите. Така ще бъде, мистър лорд! Така ще бъде, хер фелдмаршал!

Човек цени смешното, приятна му е изненадата и свързаното с нея остроумие, изразено в различни смехотворни форми. В литературата, общо взето, на този въпрос не е отделено достатъчно внимание, но ако се нуждаете от доказателство за легитимността на остроумието, прочетете новелите на Мопасан или на Чехов. Неговата същност се състои в това, че то не е изкуствено втъкано, а логично произтича от съдържанието и въздейства изненадващо, понеже прескача няколко звена в мисловния процес. Тази съгласуваност от

изненада и вътрешна логика се отнася за повечето смехотворни форми. За яснота нека цитираме един доста безгрижен пример:

Две семейства Иванови живеят в една и съща сграда, едното на първия, другото на третия етаж. Иванов от първия етаж умира в деня, в който Иванов от третия етаж предприема пътуване до Египет. Два дни по-късно вдовицата Иванова от първия етаж получава телеграма със следното съдържание:

„Пристигнах благополучно, голяма горещина.“

Куриозът не е особено забележителен, обаче остроумието му отговаря напълно на изискванията за логика и изненада. Слушателят е изненадан, но в същия миг той прави необходимия скок в мисълта си и намира за напълно логично, дето раздавачът е предал телеграмата на първия етаж, където е прочел името Иванови. Количеството суровост, което съдържа — представяме си вдовицата Иванова, която получава телеграмата и по този начин се осведомява за „местопребиваването“ на своя съпруг, — придава на куриоза оня вкус, който еснафът в своето злонравие обича от време на време да опитва. Естествено едно живо въображение вижда малко по-далеч и не ще сметне случая Иванов комичен, а по-скоро трагичен или най-малко — трагикомичен.

В тежките години на съпротивата у нас възникна хумор, остроумието на който бе смях в лицето на врага. Той носеше утеха в трудни минути, вдъхваше смелост и ентузиазъм у народа и неговите борци. В Централния затвор излежаваше присъда от осем години обикновен работник за това, че бе репрекирал запален германofil с думите: „Ще победят германците, кога мама роди трамвай!“ По-късно в Плевенския затвор заварих селянин, осъден на 6 години и 8 месеца затвор, защото казал на магарето си (не случайно, разбира се): „Де-е, какво се запъваш като германец на Източния фронт!“ Малко от този хумор вече намира своето място в мемоарната литература, но за съжаление това богатство на смехотворни форми още не е събрано и поднесено на читателя.

С това искам да подчертая, че един от най-големите дразнителни или, ако щете, причинители на смеха са ония обществени явления,

които карат хората да ползват с еднаква сила заредения с патрони автомат и заредената с остроумие реч.

Човекът никога не се задоволява с постигнатото. Не се задоволява и със смешното, което вече е получил, затова се стреми сам да открие нови форми или да създаде такива. И ето как се е раждал, а и сега в нашето всекидневие се ражда смехът в творчеството на големите майстори. Следователно смехът е сериозна, необходима съставка в живота на хората. Затова Бергсон написа изследване върху смеха, Фройд написа книга за анекдота, а у нас проф. М. Димитров издаде „Психология на смеха“. Въпросът за здравия и жизнен смях, рожба на духовитостта и остроумието, не търпи тривиално отношение. С право може да се твърди, че безпричинно сериозни са само ограничените духом!

ЗА ХУМОРИСТИЧНИТЕ МИНИАТЮРИ

Всички изкуства имат и своите раздели, посветени на смеха. Музиката има гротескните мелодии. Хореографията — комедийните танци. Живописата има карикатурата. Дори и в архитектурата ще намерите изненадващи закачливи форми и линии. Всеки литературен вид има и своя представител на смеха. Съществуват хумористични романи, хумористични повести, хумористични разкази и стихове. Съществуват комедията, гротеската и пр. Но всички произведения на изкуството имат и своите миниатюри. В литературата миниатюрите са анекдотът (вицът), куриозът, афоризмът, остроумието и др.

Много са писаните преди векове книги, от които днес няма и следа. Наред с това обаче много са анекдотите само от по три или четири реда, духовитостите от едно изречение или остроумията само от две-три думи, създадени преди хилядолетия, които живеят и днес и ще продължават да живеят и блестят и в бъдеще. Затова едно пренебрежително отношение към този род литература е съвсем неоснователно. Типичното за тези произведения е преди всичко тяхната краткост. В никакъв случай те не могат да имат разширена форма, тъй като дългият анекдот става вече разказ. В тези литературни миниатюри ние намираме същите елементи, без които не може да се построи никое литературно произведение. Тук обаче те са съвсем микроскопични. Главното е богатият подтекст, който се съдържа в тях. Много от характерните особености умишлено не се казват, а само се

подказват и трябва да се разберат. Обикновено заключения почти липсват или едва са подказани. Не бива да се правят изводи и да се посочва поуката. Не се описва и как реагират героите след поантата. Избягват се поясненията, морализирането. Важното е да се възпламени смехът и всичко по-нататък е излишно и нетърпимо.

От особено голямо значение е и езикът на миниатюрите. Той трябва да бъде освободен от каквато и да е претрупаност — да бъде крайно пестелив, ясен и ударен. Няма време и място дори и за най-малките художествени разточителства. Това се изисква и от обстоятелството, че този род литература е предназначена преди всичко за разказване, а сетне за писане и четете. Тези произведения са един вид оперативни — разказват се на улицата, вмъкват се като освежително-пояснителен текст при разговор, в речи и пр. Те са литература за практическа употреба. Затова езикът им трябва да бъде говорим и все пак изящен, в тях всичко трябва да бъде насочено към целта, която още в началото се очаква с нетърпение. Излишните думи само забавят избухването на поантата.

ЗА АНЕКДОТА

„Анекдот“ е гръцка дума и обикновено се употребява в два смисъла. Преди всичко анекдотът се схваща като занимателен къс разказ за необичайна случка, най-често свързана с някоя известна личност. На второ място думата „анекдот“, която на гръцки означава „неиздаден“, се употребява, за да се изрази измислен случай, повече в смехотворна форма. За първи път в смисъла, който ѝ се дава днес, е употребена през време на византийския император Юстиниан. Тогава във Византия живял прочутият историк Прокопий. Съчиненията му, не малка част от които са посветени на живота на императора и съпругата му, имат голяма художествена и историческа стойност, тъй като дават ценни описания на онази епоха. Според Прокопий Юстиниан бил най-мъдрият дотогава византийски император. По негово време била построена величествената по своята архитектура черква „Света София“. Той наредил цял колектив от учени да систематизират римското право и да кодифицират старото и новото право.

Освен официалната история на своите господари Прокопий написал тайно и едно съчинение под заглавие „Анекдота“. То се отнасяло до частния живот на императора и императрицата. Прокопий

не се поколебал да опише техните най-пикантни истории и безсрамни случки, предадени без стеснение и пощада. Императрицата е представена като последна паднала жена и вулгарна куртизанка. Описват се любовните ѝ авантюри с царедворци, артисти, свещеници и дори със слугите от двореца.

Авторът, докато бил жив, ревниво пазел да не надникне чуждо око в съчинението му, защото знаел какво го очаква. След неговата смърт „Анекдота“ дълги години било покрито с дебел слой прах. Малцината, които имали възможност да го прочетат, не се решавали да му дадат гласност, защото всичко, което се говорело в него за Юстиниан, напълно се повтаряло и в живота на неговите приемници. Покварата на византийските императори била еднаква у всички. Едва през XVII век италианският историк Алеман открил ръкописа на Прокопий и го издал.

Книгата за византийския император направила силно впечатление на учените и оттогава думата „анекдот“ започнала да се употребява за всяко съчинение, което има за цел да покаже частния живот на известна историческа личност. Анекдотите били на особена мода през средните векове и епохата на реформацията. Оттогава са известни сборниците и книгите на Петра Алфонза, на Падьо Брачолина, на Верильо, Паули и др.

Анекдотите се срещат и в азиатските народи. Подобни разкази, които се предавали от уста на уста, е имало и сред персите, сред народите около Кавказките планини и сред турците. Много от тях по това време са минали и на Балканския полуостров.

ЗА ВИЦА

Когато говорим за анекдота, не можем да не се спрем и на вица. Както виждате, в заглавието и дори в настоящия предговор ние почти сме избягнали тази дума. Това направихме съзнателно. Немската дума „виц“ се превежда на руски с анекдот, но не се влага онова съдържание, което има понятието „анекдот“. Ние вече се спряхме на анекдота като литературен миниатюр, от което е видно, че макар тези думи да се отъждествяват, вицът е повече шега, остроумна реплика или изречение. Придобила гражданственост, тази дума както у нас, така и в много други страни има много по-различно значение от това на анекдота. Докато анекдотът претендира за историческа правдивост със

съвсем определено съдържание, вицът е пълна измислица, която няма такава претенция. Крайната цел на анекдота не е на всяка цена да разсмее слушателя, а по-скоро да посочи някаква мъдрост, жизнена правда, особена и оригинална позиция. Напротив, вицът цели преди всичко да изтръгне смях, като ни посочи някаква глупост, уязви или злостно ухапе някого. И затова вицовете биват най-различни. Някои носят жилото на сатирата. Техният смях е злораден. Такива са обикновено циничните и политическите вицове. Те са насочени предимно към политически личности или режими, към обикновените нрави и поведение на хората и са винаги злободневни. Повечето от тях са стари, но разпространителите им ги нагаждат към съвременни личности и обстоятелства.

В предлаганата книга не са поместени такива или доколкото ги има, те се доближават повече до остроумието или другите миниатюри, поради което и не използваме това понятие.

ЗА КУРИОЗА

Куриозът е съвсем кратка историйка, в която обикновено няма нищо духовито. Той намира място между другите миниатюрни форми най-вече с краткостта си, с оригиналното и неповторимо събитие, което изнася. Много често куриозът съдържа и ценна поука. Поради това под куриозност обикновено разбираме нещо любопитно, чудно, изключително, което привлича вниманието и удивлява. Куриозът е — нека подчертаем това, нещо сериозно. С него трябва да се подхожда внимателно, погледнеш ли го с жестоки очи, увяхва, сърдечно дарява той с обещаваната усмивка само съчувстващи уши и уста.

ЗА ОСТРОУМИЕТО

Остроумието като че ли е най-старо по рождение. Още древните гърци и римляни при своите литературни срещи, философски дискусии, политически борби и пиршества, при всеки удобен случай кръстосвали мечовете на остроумието. Понякога то било леко, закачливо и безобидно, а друг път остро, жлъчно, напоено с отровата на сарказма или болезнената обида. Когато непримирими врагове се сблъскали, остроумната забележка, насмешката и подигравката били най-силното им оръжие. Победител оставал винаги този, който

съумявал бързо и ловко да срази противника си с оригинална, остроумна мисъл. До нас са достигнали толкова много остроумия от античността, че мнозина от древните мъдреци и политически лица като Сократ, Диоген, Юлий Цезар и редица други са познати на голяма част от хората единствено от остроумията, които са оставили. Това са мъдрости, както ние обикновено ги наричаме, които поразяват със своя удар и острота. Оттам идва и понятието остроумие.

ЗА АФОРИЗМА

„Афоризъм“ е също гръцка дума. Най-често той е кратко изречение, което с малко думи изразява значителна мисъл. Обикновено това е някоя житейска мъдрост или сентенция. Такива афоризми в сборника има доста и те са така откровени, че не е нужно да се спираме повече на тях.

ЗА ТВОРЦИТЕ НА ЛИТЕРАТУРНИЯ МИНИАТЮР

Когато говорим за това творчество, не може да не кажем нещо и за създателите на литературни миниатюри. Безспорно всяка миниатюра има свой автор, но почти винаги той остава скрит. При такава анонимност пред нас възниква въпросът: истина ли е това, което се разказва в тях? В повечето случаи имаме основание да се съмняваме в правдивостта на изнесеното в анекдота събитие. Никой не може да ни убеди, че еди-коя си историческа личност е произнесла точно тези и тези думи или е постъпила точно по този начин. Но тук има нещо друго, по-важно от истината. Ако не ги е произнесла, нали би могла да ги произнесе? Ако не е постъпила така, нали би могла и така да постъпи! И друго, още по-важно — тези думи и дела нали са интересни, нали са оригинални, нали са правдиви! Какво от това, че може би са измислени? Нали ни убеждават, нали им се възхищаваме, нали черпим поука от тях! А и тези, които имат за цел да ни разсмеят, нали са ни разсмели!

Понякога името на известна историческа личност е свързано с анекдота само за да осигури повече доверие към изнесения факт, към посоченото остроумие. По един начин би ни прозвучало, ако някой си ни каже: „И да се ожениш, ще съжаляваш, и да не се ожениш, пак ще съжаляваш!“, но съвсем друг е ефектът, когато тези думи са приписани

на древния философ Сократ. При първия случай слушателят или читателят няма да ги приеме с такова доверие и сериозност, както при втория, когато знае, че те са изречени от такъв велик мъдрец като Сократ. Свързани с неговото име, те звучат и по-авторитетно, и по-мъдро, а оттам и по-лесно се запомнят.

Ако човек прелисти малко повече книги из натрупаното от векове творчество от този род, ще се убеди, че то има повече възпитателна, отколкото историческа стойност. Поради неговата малка форма и подвижност то се е предавало от уста на уста, прехвърляло се е от ръкопис в ръкопис, от книга в книга, преминавало е от една страна в друга. Така то е изгубило и първоначалния си вид, и истинския си творец. Предоставени на капризите на преписвачи и разказвачи, неговите герои са били заменяни. Тук вече не играе роля личността, която се споменава, а смисълът, събитието — това е ядката на анекдота. На тази ядка именно той дължи многовековното си дълголетие. Безспорно известни анекдоти са запазили първоначалните си герои, като тези например, свързани с имената на Сократ, Диоген и др. Ние бихме могли да се усъмним и в тяхната автентичност, но явно крупните имена от древността са ги запазили от посегателство и подмяна с други, по-нови авторитети.

Има анекдоти, куриози, остроумия, които ще срещнете у източните народи, но сменили имената на героите си, ще ги намерите и у западните. А още по-късно ще ги откриете дори и в личното творчество на съвременни автори или пък свързани със съвременни личности. Едни и същи анекдоти у турците са свързани с името на Настрадаин Ходжа, у нас с Хитър Петър, у немците с Ойленшпигел, у русите с Балакирев, у италианците с Вамприамо и др.

Бихме могли да изброим още много подобни прераждания на анекдотите. Какво показва това? Че интересният, оригиналният, остроумният анекдот няма отечество, няма рождена дата. Той живее по цялата земя и ще шестува из нея през всички времена.

Когато говорим за майсторите на остроумието и хумора, за творците на веселите шеги и закачки, не можем да не кажем нещо и за ония, на които шегата и остроумието, закачката и вицът са професия. Думата ни е за някогашните дворцови шутове и днешните циркови клоуни.

Първите дворцови шутове са се появили по време на кръстоносните походи. Знае се, че шутовете са имали за задача да размиват своите господари с шегите си — глупави или остроумни. Макар да са били в най-унизително положение, защото са лежали подобно на кучета пред краката им, те съвсем не са били глупави хора. Мнозина от тях притежавали гъвкава мисъл, били находчиви, ловки, умни, образовани и най-важното — смели. Много пъти шутът е намирал и подходяща форма, и смелост да каже в лицето на самия владетел онова, което никой придворен не е смеел да изкаже гласно пред него.

През XV век всички крале, князе, папи и халифи са имали шутове. За да се отличават от другите придворни, те били облечени в пъстри дрехи с искрящи цветове и така съчетани петна, че да придават на фигурата им уродливост и безвкусица. На шапката им били пришити звънчета, които да ги оприличават на стайни кученца. Но в замяна на това унижение шутовете си отмъщавали, като ползували острите стрели на подигравката и сатирата, на шегата и язвителността срещу всеки, дори и срещу своя господар.

От добрия шут се изисквало да бъде и глупак, и мъдрец, и простак, и поет. Имало е прочути шутове, оставили на света много остроумия и ненадминати духовитости, много от които и сега са в устата на хората, без някой да знае имената на техните създатели.

Дълги години в двореца на италианския херцог Боржия де Фераре звънели звънчетата от шутовската шапка на разпопения Арлото. Той бил прочут със смелите си шегички и подигравки.

Особено известен бил шутът на френския крал Карл XII — Трибула, прославен с безбройните си анекдоти и остроумия.

Веднъж Трибула се оплакал на краля, че придворните го ненавиждат, че искат да го дадат под съд и да го осъдят на смърт.

— Не се страхувай, Трибула! — успокоил го кралят. — Ако те те обесят, аз ще избяся всичките ти клеветници!

— Аз бих предпочел още сега да ги обесите — отговорил шутът, — защото така по-сигурно ще се защитя!

Трибула служил и при Франсоа I.

— Трибула — запитал го веднъж кралят, — хайде да се разменим — аз да стана шут, а ти крал!

— Не съм съгласен! — отговорил шутът.

— Защо? Нима не искаш да станеш крал?

— Крал мога да стана! Но не бих искал да имам такъв шут!

Шутове са имали и руските царе. Петър I държал в двореца си много шутове. Той обичал да се шегува и интимничи с тях, дори ги поставял на трапезата си наред с другите придворни. Един от най-известните му шутове бил Балакирев, човек много находчив и остроумен.

Изкуството на клоуните в цирка заема също почетно място в областта на хумора. Да говорим за хумор, без да споменем за цирковите клоуни, то е все едно да стотвиш вкусна гостба и да забравиш да ѝ сложиш сол. Днес клоуните продължават до известна степен изкуството на отживялата времето си италианска комедия „дел’арте“ и трябва да се признае, че те допринасят много за развитието на хумора.

Клоуните можем да разделим на две категории — клоуни изпълнители и клоуни творци-хумористи. От цирковите манежи са излизали много талантиливи клоуни. Техните духовитости и остроумия понякога са наситени с твърде дълбок смисъл, жестока сатира и оригинални хрумвания.

ЗА ХУМОРА НА НАРОДИТЕ

Често се поставя въпросът какъв е хуморът на различните народи. Тъй като мненията са най-противоречиви, ще спомена само някои от тях.

„Хуморът на немците е тежък като тяхната бира. Хуморът на англичаните е мътен като тяхното уиски. А хуморът на французите е лек, пенлив и блестящ като тяхното шампанско!“

Така е казал Хайнрих Хайне, който полу на смях, полусериозно се е измъчвал, че в неговия хумор „се чувства тежката бира“, макар да е живял дълги години в Париж. Той илюстрирал разликата между немския и френския хумор по следния начин:

„С голяма халба бира в ръка, поздравявайки новобрачните, немецът непременно ще им припомни завета:

— «Плодете се и се размножавайте!» — И с хитро намигане ще подсети младата невеста, че на отечеството са нужни войници, а на войниците — жени.

А французинът, чукайки чашата си с младоженката, ще рече:

— Произведението е прекрасно! Надяваме се, че скоро ще имаме и копие от него...“

Френският хумор е тънък, елегантен, пропит с лека насмешка — често пъти над самия този, който го осъществява.

Немският писател Ханс Бетге, като говори за хумора у различните народи, споделя: „Не може да се каже, че германският народ е разположен към веселие и шеги. Нему са присъщи въздържаност и студенина, които се нарушават при изключителни обстоятелства. Немецът изпада във веселие само при почивка и гуляй. Наопаки, французите, италианците и испанците са винаги склонни към закачки, духовитости, смях... Това важи и за всички останали южни народи в Европа, каквито са българите, румънците, сърбите и гърците.

И все пак французите имат рекорда! Който е живял макар и малко време във Франция, ще признае, че няма по-весел и духовит народ в света от френския!“

А друг автор казва: „Берлинчани са прочути със своето чувство за хумор. Хуморът им обаче не е нито много фин, нито тънко-саркастичен. Той е искрен, пряк, може би дори груб. Но действа успокоително като струя свежа вода.“

Американският професор Чарлз Келинг, известен изследовател на смеха, в статията си „На какво се смеят народите“ се занимава с проблема за хумора у различните народи и привежда най-разнообразни примери с вицове от цял свят. Той казва, че „американският хумор е твърде безвкусен, драстичен и груб. Англичаните са крайно наивни и се смеят на глупости. Немците имат пресилени вицове. Останалите народи притежават оригинален, народен хумор, пълен със свежест и веселие. И все пак рекордът във вицовете принадлежи на французите, защото са тънко-духовити и оригинални...“

Друг анонимен автор пише в едно немско списание: „Между европейските народи най-големи привърженици на смеха са южните народи. Между англосаксонците най-много се смеят немците. Между латинските — италианците. Между славяните — сърбите.“

Бихме могли да приведем още много противоречиви примери. Едни автори говорят, че еди кой си народ обича много да се смее, други твърдят тъкмо обратното за този народ. Безспорно всичко това се дължи на обстоятелството, че или авторите познават един народ по-добре от друг, или се ръководят от някакви свои предубеждения.

Нека споменем и за френската книга „Смехът в целия свят“, написана от 24 автори — писатели и журналисти, всеки от които разглежда в отделна статия смеха на определен народ. Споменати са почти всички народи в света, всеки автор пише за страна, която е посетил. Изглежда, като че ли тези автори са имали за задача да изготвят диаграма на смеха в света или да направят оценка на всеки народ и да му сложат бележка по смях. Книгата е написана ако не невежествено, то много тенденциозно. Например за Съветския съюз се казва, че това е мрачна страна, в която хората не се смеят. А за нас, българите, се казва, че изобщо не можем да се смеем. Такава преценка е дадена и за някои други народи. Но на такова твърдение ние можем само да се надсмеем и да кажем: „За глухия и камбаните са неми!“

Ние сме малка страна и е допустимо да не ни познава един френски журналист, но да не познава смеха на русина и на Съветския съюз, това е вече пълно невежество, глухота или... открита омраза.

Една страна, в която още по времето на Петър Първи е кънтял смехът на Балакирев, в която се разказват безброй анекдоти за Кутузов, Суворов, Пушкин. Страна, която е родила едни от най-големите хумористи на света — Гогол. Ами Островски, ами Чехов! Да споменаваме ли след тях още стотици имена на руски хумористи?

Съветският хумор не намери ли още в първите дни на революцията своите майстори на смеха — Иля Илф и Евгени Петров, Михаил Зощенко, Вячеслав Шишков и мнозина други?

На какво обичат да се смеят русите? На глупостта на изоставащия човек, на назадничавия възглед, дори и на неуловимите и тънки слабости у човека. Русинът търси характерното. Той не се залива в смях като американеца от динамичното, като французина — от духовитото, като англичанина — от противоречието, като германеца — от безобидното. Русинът се смее понякога от „ничево“ и в това е отразена неговата философска аналитичност — да се надсмее и над себе си, когато е нужно.

А смехът на съветския човек е жизнерадостен и сърдечен като широката руска душа, като необятната руска земя! Този смях не понася на дребнобуржоазния интелегент и на едрия капиталист, защото той е още и остър, язвителен, изобличителен, защото служи на идеята за отстраняване на всичко, което пречи на развитието.

ЗА ХУМОРА НА БЪЛГАРИНА

Петвековното турско робство е дало дълбоко отражение върху народния дух на българина. Това личи и в неговите тъжни песни, и в народното му творчество. Много време слушахме да се преповтаря от училищните и професорските катедри, четяхме и в учебниците по литература, и в изследователските трудове на литературоведите, и в списанията, и във вестниците, че поради многовековното робство народът ни не умее да се смее.

А дали това е вярно? Не! То съвсем не отговаря на истината! Самите ние трябва веднъж завинаги да отхвърлим тази заблуда. Иначе нека не ни е чудно, че чужденците я преповтарят, за да ни оскърбяват и ни натякват, че сме били мрачен народ.

Та кой народ няма тъжни песни? Та няма ние нямаме весели и игриви песни?

Българският народ и в най-критичните и тежки моменти е намирал сили да запази бодър своя национален дух, да се бори, да се смее, да бъде саркастичен и остроумен.

Кога се появява на свят националният ни хумористичен герой Хитър Петър? Нали през най-тежките години на турското робство? Макар да няма исторически доказателства кога и къде за първи път се е заговорило за него, това по всяка вероятност е било още през първите години на турското нашествие в България. Преди идването на турците никъде в писмени паметници от онова време не се говори за него, нита пък се срещат варианти от негови анекдоти. С нахлуването си по нашите земи турците донасят и своя Настрадаин ходжа. Завоевателят искал да покаже духовно превъзходство над поробените. Но бързо насреща му израства обаятелният образ на българския герой Хитър Петър. И тогава между двамата национални герои започва упоритата борба за надмощие. Техни оръжия били сатирата, присмехът, остроумието. Знае се, че Настрадаин ходжа е живял още през VI век и оттогава до срещата му с Хитър Петър той е бил изграден като характерен национален герой. Но ето че и българите създават свой герой — Хитър Петър, който в нищо не му отстъпва. Не показва ли това, че духът на българина не е бил сломен? Хитър Петър не е могъл да израсне без помощта на предшественици, без унаследена традиция. Българинът е умее да се смее още преди Хитър Петър. Но Хитър Петър обединява в себе си народната мъдрост, борбеност и остроумие

и насочва меча на смеха направо срещу поробителя. Хитър Петър е първият факлоносец на българското национално самочувствие.

И по-близката ни история свидетелствува за духовното самочувствие на българина, изявено в саркастичното жило на Ботев, в остроумното слово на Левски. Ботев е бил ненадминат сатирик, а Левски удивявал слушателите си не само със своя дар-слово, но и с веселия си характер.

А нима е без значение фактът, че 15 години преди освобождението на България се появяват девет хумористични вестника: „Гайда“, „Оса“, „Тъпан“, „Таралеж“, „Будилник“, „Звънчатий Глумчо“, „Шутош“, „Костурко“ и „Михаил“ — печатани из чужбина в градове, където е била групирана голяма част от българската емиграция?

Какво да кажем пък за хумора на дядо Славейков, черпил живителна сила от народните пословици; на Драган Цанков, който се смееше искрено, но стигаше и до цинизъм. А Георги Кирков — от високата трибуна на народен водач не беше ли той и майстор на смеха?

Нужно ли е да изброявам още имена? Алеко Константинов, Михалаки Георгиев, Елин Пелин, Смирненски... Не, те не са десетки, те са стотици!...

Не е вярно, че българинът е мрачен, че не умее да се смее!

Трябва само да се съжالياва, че съкровищницата на българския смях още не е разкрита напълно! У нас все още не е направено достатъчно, та ехото на народния смях да се чуе ясно и надалече.

ХУМОР ЗА БИЗНЕСА

Преди години един американец, се похвалил чрез вестниците, че притежава най-богатата колекция от анекдоти, вицове и остроумия. Веднага обаче виенски фотограф заявил, че бие рекорда на американеца. Още от младини той имал страст към четене на вицове. Преписвал ги, изрязвал ги от вестници и списания и записвал всичко чуто. За съхраняването им приспособил специална стая с рафтове и картотеки. Всички те били систематизирани и подредени по теми. Сбирката му брояла над 150 000 вицове и анекдоти.

— В този каталог са вицовете за тъщите. А ето, тук са за шотландците.

В отделни картотеки били вицовете за ловците, за спортистите, за скъперниците, за изневеряващите съпрузи, за разводите и пр. и пр.

Виенският фотограф твърдял, че от гимназист до преклонната си възраст прочел над два милиона вица.

— От много четене на вицове — казвал той, — вече никоя духовитост не може да ме разсмее!

Двама синове на страната на бизнеса подушили с дългите си носове, че от анекдотите могат да се печелят пари. Дук Атербери притежавал колекция от шест милиона вица. Той имал чиновници, които се занимавали специално с подреждането на колекцията и преписването на нови вицове и анекдоти. Например графата „тъща, автомобил, любов, готварски способности на младата съпруга“ съдържала повече от 385 000 екземпляра. Само отделът „автомобил“ наброявал над 10 000 различни вица. Той рекламирал своята „стока“ и доставял на филмовите дружества в Холивуд, на артисти от вариететата, на цирковите клоуни, на списания и пр. анекдоти и вицове срещу скъпи хонорари.

Със същата търговия се занимавал и друг американец — Дев Фридман. За него се говорело, че е най-смехотворният човек в света. Той притежавал също много голяма колекция. И сам съчинявал вицове и анекдоти, които, разказвани от известни комици, размивали милиони хора, а други били използвани от търговски фирми и магазини за рекламиране на различни стоки. Зя тези услуги те му плащали огромни суми.

Посочвам всички тези примери само за куриоз; да се види как хората на бизнеса не са пощадили дори и смеха, за да спекулират с него. А защо той да не бъде привилегия на тия, които го използват безкористно?

И НАКРАЯ ЗА НАСТОЯЩИЯ СБОРНИК

Искам да започна с твърдението, и да го подчертая, че всеки анекдот, афоризъм или остроумие трябва да бъде разказан, а не прочетен. Тогава съвсем уместно възниква въпросът: защо в такъв случай изобщо е съставен този сборник и защо по света съществуват хиляди нему подобни? Анекдотите приличат на нотите в музиката. Тях могат да почувствуват само ония, които още при разчитането им чуват съвсем ясно тона. Останалите се нуждаят от съдействието на

инструмент, та от хаоса на кабалистичните знаци да разгадаят „Лунната соната“. При това един свири за собствено удоволствие, друг като че ли за удоволствието на слушателя. Така е и при анекдотите — надявам се, че сравнението е достатъчно ярко, макар и да не е много почтително. За да прочетем един анекдот, куриоз, афоризъм или остроумие, достатъчно е да знаем азбуката. Но ефектът и на най-мъдрото изречение има своето магическо въздействие едва чрез словото на чародееца разказвач. Следователно тук не се касае само за „какво“, а и за „кого“ — било за един акорд или само за едно остроумие.

Във всяко време, във всеки кръг на обществото винаги е имало и има в различни степени чародейци на словото. С този сборник издателството реши да подпомогне тях, а с това и техните слушатели. Задоволени са същевременно и тези, които искат да четат за собствено удоволствие. Както се вижда, зачетени са интересите на всички — и на изпълнители, и на читатели, и на слушатели, макар че в крайна сметка издателството предлага книгата си на читателя.

На вниманието на този читател се предоставят около хиляда анекдоти, афоризми, остроумия и куриози, подбрани, преработени и преразказани. Всичко това е избрано между огромното количество литература от този род, която ни предлага световното наследство. Някои от тях са печатани у нас и преди, но повечето се явяват за първи път.

В познатите ни чужди издания литературните миниатюри са поднесени на читателите класифицирани по най-различни белези. Те са твърде разнообразни, но аз няма да ги посочвам. В случая е използвана класификацията по епохи. Независимо от обстоятелството, че не може да се сложи рязка граница в самите епохи, и то за различните страни, от които изхождат съответните миниатюри, съставителят-автор е успял. Успял е да ни даде смеха и мъдростта на епохите, въпреки че отделни миниатюри биха могли да прескочат от една епоха в друга. Ние нарекохме съставителя автор, защото в много отношения той е работил именно като такъв, вложил е не малко свой усет, въображение и творчески усилия.

Както вече отбелязах, този род литература не се радва у нас на достатъчно внимание. През различни години са издавани малки сборничета в слаби преводи, някои от които твърде осакатени и

загубили хумористичния си или остроумен смисъл. Изобщо не е правен никакъв подбор — наред със световните бисери са стоели пошли, бездушни масалчета.

В представения ви сборник авторът се е постарал да извади бисерите от калта, да изчисти от тях петната от нечистите ръце и да ги поднесе на читателя в съвсем достоен вид. Доколко той е успял, това ще прецениш ти, драги читателю, но ние намираме, че с този първи, сериозен опит отговаряме на поставената цел, а твоето мнение ще ни е нужно и за следващата втора книга, която се подготвя.

Дамян Бърняков

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.